

Ivan Medved

(*Državni arhiv, Slavonski Brod*)

HRVATSKO DOBROTVORNO GOSPOJINSKO DRUŠTVO U BRODU NA SAVI 1895.¹-1941.

UDK 061.2(497.5 Slavonski Brod)“1895/1941”

Stručni članak

Primljeno: 27. 2. 2006.

Autor je u radu, na temelju Spomenice društva koja je objavljena 1935. i onodobnog tiska, Pravila društva te nekih manjih izvornih ostataka iz Muzeja Brodskog Posavlja i privatne ostavštine, dao pregled djelovanja Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva u Brodu na Savi od 1895. do 1941. godine. Osim presjeka cjelokupnog djelovanja društva, naglasak je stavljen na njegovom humanitarnom radu i utjecaju na svekoliki društveni i kulturni život Broda i njegovih građana.

Ključne riječi: društveni život, filantropija, Brod na Savi (Slavonski Brod), povijest žena, gradska povijest.

I. UVOD

Nakon razvojačenja Vojne krajine 1873. i procesa «odumiranja» svih vojnih institucija i o njima ovisnih ostalih čimbenika relevantnih za egzistiranje Broda na Savi koji je potrajao do konačnog nestanka svih krajiških institucija 1881. godine i tranzicije gradske vlasti iz vojne u civilnu «udaruju» se novi temelji svekolikog razvitka civilnog Broda kao grada neopterećenog više činjeničnim stanjem i primislama na «pogranični strah» od susjeda s one strane Save, jer su i oni stvarno u istoj državi od 1878. godine (formalno od aneksije 1908. godine), to jest u Austro-Ugarskoj monarhiji.

Sukladno ovim značajnim promjenama na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, razvidnim ponajprije u gospodarskom, demografskom i urbanom razvitku, i društveni život u gradu poprima uobičajene obrise karakteristične za život gradskog stanovništva u tom vremenu.

Doprinos tim promjenama nedvojbeno je dalo, pored ostalih društava, i Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo u Brodu na Savi (HDGD) od

¹ U daljnjem tekstu razvidno je da je 1893. utemeljen Privremeni odbor ovoga Društva na temelju čega bi se moglo konstatirati da Društvo djeluje već od te godine. Ono i djeluje od te godine, međutim „lege artis“ ono djeluje od godine usvajanja Pravila društva 1895. godine. I članice Društva smatraju 1895. godinom osnutka Društva, a na koju su se pozivale i u svome radu (obilježavanju prigodnih godišnjica Društva...).

svoga osnutka 1895. godine pa sve do II. svjetskog rata..., među prvima «lege artis» osnovanim samostalnim ženskim društvima u gradu,² čija su «vrata bila uvijek otvorena» i muškarcima koji su bili inicijatori njezinog osnivanja, savjetnici, organizatori pojedinih predstava, blagajnici, ...

Na temelju sačuvanih povijesnih izvora³ u ovom članku se želi dati svekoliki presjek rada ovoga Društva koji je ono dostojanstveno realiziralo tijekom svoga djelovanja želeći tim radom prikupljati novčana i materijalna sredstva koja je davalo materijalno najugroženijim Brođanima. Istodobno ovo je i jedna od priča građanskoga Broda koji je u periodu od 1878. godine pa do pred II. svjetski rat svekolikom angažiranošću svojih građanki i građana uglavnom to i uspijevao biti zahvaljujući, između ostalih značajnih čimbenika, i entuzijazmu uglednih brodskih obitelji, odnosno inventivnosti gospođa iz tih obitelji koje su htjele, znale i umjele ugodno-korisno osmišljavati svoju dokolicu i za opće dobro. Ujedno je ovo i priloga za povjesnicu žena u Brodu na Savi/Slavonskom Brodu.

² Iz necjelovito sačuvanog arhivskog gradiva brodskih društava možemo saznati da je u **1889. godini u okviru Podružnice Crvenog križa u Brodu postojao Gospojinski odbor (nažalost nedostaju podatci o tome kada je zapravo u Brodu osnovana ova Podružnica)** koji se 1. travnja 1889. godine: «Zaključkom odborske sjednice gospojinskog odbora društva crvenoga križa podružnice Brod u Savi držane dne 26. veljače izriče se Vašoj Blagorodnosti (*tj. cesarskom kraljevskom kapetanu pješačke pukovnije br. 5 Lucianu Muschitzkom u Miskolzu - op.I.M.*) najsrdačnija zahvalnost u ime društva za veoma ukusno i prekrasno urešenje pliesne dvorane prigodom obdržavanja društvenog pliesa na dne 8. siečnja 1889. Primite za Vašu blagonaklonu požrtvovnost opetovani izraz naše iskrene zahvalnosti». Za gospojinski odbor potpisala je ovu zahvalnicu predsjednica Ana Radosavljević (Privatna zbirka Tomislava Krpana: Iz ostavštine kapetana pješačke pukovnije uglednog vojnog časnika i Brođanina po rođenju Lukijana Mušitckog.; Erinnerung an die Wasser Assistenz im Frühjahr 1888.), a postoji i fotografija u MBP iz 1888. pod nazivom „Šlepovi za bolesnike Crvenog križa“, snimljena na Savi.

Koliko je do sada poznato prva samostalna ženska dobrotvorna udruga u Brodu na Savi je bila Izraelitičko dobrotvorno gospojinsko društvo koja je osnovana 8. prosinca 1892. godine s ciljem da «podupire siromašne jevreje u našem gradu» (o tome više u članku: Jedna tridesetgodišnjica, «*Brodске novine*» br. 46 od 11. 11. 1922.).

³ Moram nažalost konstatirati da nema cjelovito sačuvanog arhivskog gradiva o Hrvatskom dobrotvornom gospojinskom društvu, a što je zapravo karakteristično (nažalost!) i za većinu ostalih društva kako u Brodu na Savi/Slavonskom Brodu, tako i za društva na području Republike Hrvatske. Najosnovnije podatke i o ovome društvu nalazimo u njegovim Pravidlima...

Sukladno 38. članku Pravila Društva tajnik «vodi knjigu registrature i drži u pohrani društvene spise», što je on nedvojbeno i činio. Međutim, nakon ukidanja Društva 1941. godine «Hrvatskoj ženi» u Brodu je predan samo žig (štambilj) Društva i nekoliko fotografija i dokumenata i Pravila što je danas pohranjeno u Muzeju Brodskog Posavlja. Ovu prazninu dobrim dijelom nadoknađuje Spomenica društva (nešto više o njoj vidi u bilješki br.5), kao i članci u tisku koji su izvješćivali o radu ovog Društva, a ponešto dokumenata se nalazi i u fondu **Gradsko poglavarstvo Brod na Savi/Slavonski Brod 1881. – 1945. kao i u Arhivu obitelji Brlić.**

II. KONSTITUIRANJE UDRUGE – ČLANSTVO, PROGRAM I ZADATCI

Ideju o osnivanju Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva u Brodu inicirao je 1893. godine umirovljeni pukovnik i ugledni Brođanin Andrija Olujević⁴ za jednoga od brojnih druženja u svojem domu u Filipovićevoj ulici broj 4 kojemu su uz njega nazočili i gospoda: dr. Naco Brlić odvjetnik, dr. Dobroslav Brlić liječnik, Ante Leskovac brodski župnik, braća Salamon i Askija Merkadić trgovci, Jakob Kohn trgovac, Martin Kirchmayer kapelan na župi Svetog Stjepana i niz drugih Brođana.⁵

Početkom lipnja 1893. godine izabran je Privremeni odbor Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva kojeg su činile:

- privremena predsjednica Apolonija D' Elija;
- privremena potpredsjednica Jozefina Philipović;
- tajnica Ivana Brlić - Mažuranić.

U taj odbor je izabrano još 12 gospođa.

Privremeni odbor je povjerio kapelanu župe Svetog Stjepana Martinu pl. Kirchmayeru izradu Pravila društva koja je polovinom lipnja 1893. prihvatila skupština Društva.

Gradsko poglavarstvo Broda na Savi je **potom** poslalo ova Pravila na odobrenje Kraljevskoj Zemaljskoj vladi u Zagreb. Na odobrenje ovih Pravila

⁴ Andrija Olujević (Slobodnica 1829. –Brod na Savi 1913.) je nedvojbeno jedna od manje spominjanih osoba u našem gradu a ipak vrijedna spomena zahvaljujući njegovim mnogim idejama kojima je cilj bio transparentno tražiti načine djelotvornog humanitarnog rada kako bi se materijalno pomoglo socijalno najugroženijim građanima Broda. Nakon službovanja u vojsci i umirovljenja nastanjuje se trajno u Brodu. Odmah po nastanjenju zamjećuje svekoliku socijalnu problematiku svoga Broda o čemu, uz sve ine probleme, raspravlja s tadašnjom brodskom društvenom elitom u svome domu, pa i o potrebi osnivanja ovog Društva. Jedno vrijeme bio je i predsjednik podružnice Crvenog križa u Brodu na Savi s koje se funkcije dragovoljno povlači na godišnjoj skupštini 17. ožujka 1908. pravdajući to svojom starošću, a iste godine je na sjednici Gradskog zastupstva izabran jednoglasno «začastnim građaninom grada Broda» uz obrazloženje:»...ako je itko, to je baš on svojim nesebičnim, humanitarnim i patriotskim radom to odlikovanje zaslužio...Presv. G. Andrija Olujević stajao je kao vojnik, a stoji još i danas kao brodski građanin uvijek u prvom redu na braniku otadžbine i pravde, a njegovo humanitarno djelovanje niti ne možemo opisati, jer kod svakog plemenitog i humanitarnog podhvata bio je on jedan od prvih, ako ne glavni suradnik» (*Posavska Hrvatska*, broj 20 od 16. svibnja 1908).

⁵ Prigodom obilježavanja četrdesete godišnjice Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo u Slavonskom Brodu je 1935. godine izdalo: «**SPOMENICU HRVATSKOG DOBROT-VORNOG GOSPOJINSKOG DRUŠTVA U SLAVONSKOM BRODU MDCCCXCV-MCMXXXV**» u kojoj je dana povijest ovog Društva od njegovog osnivanja do 1935. godine. Obogaćena je decentno odabranim fotografijama, a za pretpostaviti da je autorica teksta tadašnja predsjednica Društva Gida Koprivčević, umirovljena ravnateljica Ženske stručne škole.

čekalo se skoro dvije godine⁶ zbog, po mišljenju čelnica Društva iz 1935. godine, otpora u Khuenovoj vladi prema uporabi naziva **Hrvatsko društvo**. Bilo je to vrijeme kada je «kuenovština bujno cvala, kada su Julijanske škole M.A.V. nicale po Hrvatskoj kao gljive iza tople ljetne kiše, a željeznice vozikale našu hrvatsku djecu kilometre daleko u mađarske škole, da ih tamo odnarođuju i uče Arpadovom jeziku ...».⁷

Nedugo nakon što su napokon odobrena Pravila Društva 2. svibnja 1895. godine održana je prva glavna skupština pod predsjedanjem gđe Apolonije D' Elije, a Zapisnik je vodila Ivana Brlić Mažuranić. Na skupštini je izabran Upravni odbor (praktički potvrđen Privremeni odbor izabran u lipnju 1893. godine), a osnovna zadaća Odbora je bila «pozvati gradjanstvo, da se u društvo upisuje, i da priče kupiti prinose, koji se mogu za cielu godinu uplatiti na jednom».⁸

Na prvom sastanku Društva odlučeno je o potrebi tiskanja Pravila u 500 primjeraka i blagajnikovoj nabavi potrebnih društvenih knjiga.⁹ Sukladno Pravilima Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo su sačinjavali:¹⁰

- **utemeljitelji** bez razlike spola, vjere i stališa, koji ulažu temeljnu svotu od 40 kr. v. (odnosno 20 fr. aust. vr.);

- **redoviti članovi**, tj. sve one čudoredne neporočne gospodje bez razlike vjere i stališa, koje se obvežu godišnji minimalni prinos od 6 kruna kr.v. istomu društvu doprinieti;

⁶ Pravila je odobrila Kraljevska Zemaljska vlada 27. ožujka 1895. godine, a ponovno su odobrena 12. siječnja 1922. godine, broj 54.189/1921. kao i 5. svibnja 1929. godine pod brojem 89 Pov.

⁷ *Spomenica...*, str. 32.

⁸ Za predsjednicu Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva (u daljnjem tekstu rabimo skraćenicu HDGD) u Brodu/na Savi je izabrana gđa **Apolonija D'Eliza, za potpredsjednicu gđa Josipa pl. Filipović, a u Upravni odbor gospođe: Benčević Eta, Bobinac udova Magdalena, Brlić Franka, Fridrich Ana, Jančiković Katica, Kohn Rifka, Karašić Ana, Krvarić Ana, Martin Frana, Najdenac Jelisava, Piškorić Josipa i gđica Reis Marija. Za revizore su izabrani gospoda: Andrija Olujević (pukovnik u miru) i Salamon Merkadić, za tajnicu gospođu Ivanu Brlić - Mažuranić; a za savjetnike gospoda: Stjepan pl. Horvath, Martin Kirchmayer, Antun Leskovac, Andrija Olujević kao i za njihove zamjenike gospodu: Angjelo D'Eliju, i Zefira Marca. Za blagajnika je izabran gospodin Rafo Merkadić («Posavska Hrvatska» broj 18. od 4. svibnja 1895.).**

Napominjem i to da je te 1895. godine Društvo imalo 16 utemeljiteljnih članova, 14 dobrotvora i 178 redovitih članova (*Spomenica...* 35. i 36. str.), a u 1939. godini bila su 374 redovna člana («*Posavska Hrvatska*», broj 4. od 17. veljače 1940.).

⁹ Glavna Blagajnička knjiga HDGD je nabavljena sukladno Odluci s ovog prvog sastanka Upravnog odbora iste 1895. godine u kojoj je u kontinuitetu od 1895. do zaključno 1938. godine vodena evidencija svih novčanih transakcija koje je Društvo realiziralo u narečenom periodu. I ova knjiga je zahvaljujući g-dinu Tomislavu Krpanu sačuvana od konačnog uništenja nakon što je «čudotvorno pronađena» i «planirana definitivno za uništenje negdje na groblju starog papira grada Broda na Savi» ipak sačuvana u privatnoj zbirci g-dina T. Krpana. Sama knjiga je relevantan primarni izvor za sve materijalne kvantitativne pokazatelje konkretnog djelovanja HDGD-a u narečenom periodu.

¹⁰ Prema 2. članku Pravila.

- **začastni članovi**, t. j. osobe, koje glavna skupština radi vrlih zasluga za društvo i inih zasluga tom čašću odlikuje;¹¹

- **podupirajući članovi** t. j. gospoda, koja doprinášaju prinos kao redoviti članovi.

Slično kao i u drugim dobrotvornim društvima bilo je i dobrotvora u HDGD.¹² Većina njih pripadala je najuglednijim građanima Broda. Zadaća Društva je bila: »svojom darežljivošću, požrtvovnošću i radom steći si sredstva, da se bijednomu čovječanstvu bez razlike zavičajnosti i vjere moralno i materijalno pomogne»,¹³ a njegova svrha, odnosno program je bio: «a) podupirati siročad bez roditelja; stare onemogle sirote; bolestne; b) podupirati oskudne ali vrijedne obitelji i pojedine osobe; tajne sirote, a poznate u gradu kao čedne i uzorne; c) podupirati, ako sredstva dopuštaju i ine dobrotvorne zavode i poduzeća».¹⁴

Pravilima HDGD bilo je regulirano da su sredstva društva: »a) kamate od glavnice uložene od uplate članova utemeljitelja; darovi društvenih dobrotvora; darovnice i zapisi; b) novčani prinos članova; c) dohodci od zabava i drugih poduzeća».¹⁵

¹¹ Pojedini građani i građanke su sukladno Pravilima postali začastnim članovima Društva „koje glavna skupština radi vrlih zasluga za društvo i inih zasluga tom čašću odlikuje“, a poradi njihove požrtvovnosti u radu i veće materijalne pomoći Društvu. Tako su začastnim članovima Društva postali npr.: **1. predsjednica Društva Apolonija D'Eliza 1898. godine; Josip Herdi, posjednik u Brodu, 1908.; Dragan vitez Trnski, veliki župan u mirovini, 1917.; direktor „Slavonije“ Ehrman, 1918.; Teodor Kaufman, ravnatelj ugljenokopa, 1920.; Askija Merkadić, trgovac, 1921.; Štefa Benčević, bivši načelnik grada Broda, 1922.; Marija Brdarić, potpredsjednica Društva a prigodom odlaska iz Broda 1922.; dr. Vatroslav Brlić, odvjetnik u Brodu, 1924.; Aurelija Kus – Bogdanović, brodska dobrotvorka (ona je, između ostalog, darovala povodom „hiljadugodišnjice hrvatskog kraljevstva -1925. godine OP. Ivan Medved- HPD Davor, Hrvatskom dobrotvornom gospojinskom društvu i Hrvatskoj čitaonici svoje nekretnine ‘upisane u gruntovnom ulošku broj 297 porezne općine Brod n.S. naročito kuću sa svim nusprostorijama, dvorištem i vrtom nalazećim se u Brodu n.S. Mesićeva ulica br. 15 koje nekretnine vrijede 50.000 dinara...’, a gdje će biti izgrađen Hrvatski dom, 1925.); Marija Latković, bivša odbornica, 1926.; Mošo Merkadić, trgovac i posjednik, 1927.; Ana Fridrich, bivša predsjednica, 1928.; Regina Rothel, bivša potpredsjednica, 1931.; dr. Henrik Duffek, gradski načelnik i liječnik, 1932.; Ivana Brlić – Mažuranić, bivša predsjednica, potpredsjednica, tajnica i odbornica, 1932.; Ivica Nežić, bivša odbornica, 1933... Veliku materijalnu i moralnu podršku Društvu je davao i biskup dakovački i srijemski preuzvišeni dr. Antun Akšamović (biskupovao 1920.-1959.).**

¹² Naime, sukladno članku 3. Pravila: «osobe ma kojega spola, vjere i stališa koje novčanom podporom ili darovi (ima) podupiru to hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo, bilježe se u zapisnik kao dobrotvori istoga društva».

¹³ 4. članak Pravila.

¹⁴ 5. članak Pravila.

¹⁵ 6. članak Pravila.

Organi upravljanja Društva su bili **Glavna skupština** i **Upravni odbor** kojeg su činili: predsjednica,¹⁶ potpredsjednica, tajnica i 12 gospođa.¹⁷

Ostali organi Društva su bili: **2 revizora** (birala ih je glavna skupština na godinu dana iz redova podupirajućih članova); **tajnik** (uz uobičajene poslove korespondencije Društva tajnik je vodio i knjigu registrature i držao u pohrani «društvene spise»); **blagajnik** (biran iz redova gospode podupirajućih članova),¹⁸ **četiri savjetnika** i njihova **dva zamjenika** koje je Upravni odbor birao na prijedlog predsjednice između podupirajućih članova.

III. ORGANIZIRANJE ZABAVA

Znajući da su novčana sredstva od članarine, kamata od uplate članova utemeljitelja, te raznih darovnica nedostatna za realiziranje svih zacrtanih programa i zadataka Upravni odbor je odlučio već od početka svoga djelovanja organizirati prigodne zabave s ciljem da se na njima ostvare i neka sredstva namijenjena nezbrinutoj djeci bez roditelja, starim iznemoglim osobama kao i ostalim materijalno ugroženim pojedincima, odnosno ostalim dobrotvornim zavodima i poduzećima. Upravo te zabave su zorni pokazatelj inventivnosti članica udruge, jer su one bile ne samo organizatorice nego su i osmišljavale programe, scenu i kostimografiju (same su šivale prigodne kostime!), a uglavnom i glumile u prigodnim predstavama. To su sljedeće zabave: **silvestarske, pokladne, ljetne, čajanke, nikolinjske i ostale.**¹⁹

Silvestarske zabave

Uspoređujući već prije spomenutu *Spomenicu* u kojoj je dan praktički povijesni prikaz djelovanja HDGD-a od osnutka pa do 1935. kao i lokalni brodski tisak koji je na svoj način pratio rad ovog Društva nedvojbeno se nameće zaključak da je najveću pozornost ono posvećivalo organiziranju Silvestarskih zabava. Ne slučajno, jer su i mnoga druga društva u Brodu priređivala silvestarske zabave što je bio poticaj stanovitom nadmetanju.

¹⁶ Predsjednice Društva su bile: Apolonija D'Elia 1895.-1897.; Josefina pl. Filipović 1897.-1899.; Manda Bobinac 1899.-1903.; Ana Fridrich 1903.-1905. i 1916.-1929.; Ivana Brlić - Mažuranić 1905.-1907. i 1929.-1932.; Stanka Matić 1907.-1908.; Ema Mirković 1908.-1910. i 1912.-1916.; Gizela Radosavljević 1910.-1911.; Karolina Heinzl 1911.-1912. i Gida Koprivčević 1932.-1941.

¹⁷ Djelokrug rada ovih organa reguliran je u Pravilima člancima 13. do zaključno 40.

¹⁸ Od osnutka Društva pa do 1925. godine blagajničke poslove su vodila samo gospođa po redu: Rafael Merkadić, trgovac; Antun Markotić, trgovac; Pero Bogdešić, ravnatelj Građanske škole; Slavko Brdarić, bankovni činovnik i Jozo Pilar, ingeneur. Nakon glavne skupštine 1925. godine blagajničke poslove preuzimaju gospođe i to: Reza Margetić, priv. činovnica od 1925.-1926.; Gida Koprivčević, ravn. učiteljica od 1926.-1932.; Draga Eckl, supruga mjernika od 1932.-1935.; Đurđica Hobolja 1935.-1936.; Ljubica Hok 1936.-1939.; Magdalena Merkadić od ožujka 1939. do kraja djelovanja Društva 1941.

¹⁹ O prostorima i lokacijama gdje su održavane ove zabave više u IV poglavlju (str.9-10).

Više godina nositeljice ovih priredbi su bile gđe: Ivana Brlić - Mažuranić,²⁰ Manda Bobinac, Ema Mirković i Ana Fridrich. Veliki doprinos ovim zabavama dali su i gospoda organizatori Rudolf Heinzl, umirovljeni ravnatelj pošte, Tomislav Pracny, školski nadzornik u mirovini, a od 1922. godine nekoliko godina na sebe je preuzeo obvezu u svezi organiziranja Silvestarskih zabava profesor na brodskoj gimnaziji Marko Sinovčić.

Iz sačuvanih programa ovih zabava može se s pravom reći da su oni bili raznovrsni, a izvođači su najvećim dijelom bile same članice ovoga Društva koje je u ostvarivanju programa nosio njihov nepokolebivi entuzijazam sve do polovine tridesetih godina 20. stoljeća.²¹

Osobitost ovih programa je bila i u prikazivanju tzv. «živih slika» kojima se htjelo na jedan intrigantan i originalni način (članice HDGD-a i poneka gospoda su se oblačili u prigodne za te prilike sašivene kostime) podsjetiti nazočne na neke povijesne i etnološke događaje kojih se trebalo i na ovaj način podsjetiti e kako bi u kontinuitetu ostalo pohranjeno povijesno pamćenje²² ne samo tih događaja nego i aktivnih sudionika Silvestarskih «živih» slika.

Pokladne zabave

Kao i ostala društva i HDGD je u vrijeme poklada²³ organiziralo pokladne zabave. Ponekad je to bilo i u suradnji s Hrvatskim pjevačkim društvom

²⁰ Ivana Brlić - Mažuranić je uz to bila i autorica niza tekstova koji su izvođeni na tim zabavama. Njezin komad «Nova godina i njezina ministarstva» se izvodio 1902. godine, 1912. god. izveden je njezin prikaz «Kad se ljeto mijenja» i deklamirana njezina pjesma «Mladog godini 1913.», 1914. «Dolazak Nove godine». Navedeni Ivanini rukopisi su pohranjeni u *Arhivu obitelji Brlić 1730.-2000.*, kutija 85.

²¹ «Mlade gospođice i gospoda su se onda rado odazivale našim pozivima za sudjelovanje (misli se na period od osnutka do 1935. godine – op. I. M.). Danas je stvar teža. Nažalost što se mora priznati - danas svi rađe gledaju, nego da – sami izvađaju. Nestaje požrtvovnosti.» (*Spomenica...*, str. 90).

²² 1903. godine tako je prikazana živa slika «Hercegovačko roblje», 1900. i 1904. god. «Predivo je prela»; 1905. god. «Dobrotvornost donosi sirotinji sreću», «Tri dame»; 1907. god. «Žetelice u slavonskom selu»; 1910. god. «Na svršetku godine»; 1913. «Turci ostavljaju Slavoniju» i «Slavonija iza Turaka»; 1920. god. «Svanuće Nove godine»...

²³ **Poklade** (pojam «izveden od riječi klasti: ostaviti meso, mesopust) u katolicizmu, večer prije korizmenog vremena koja se uobičajila oko 1200. godine, od 13. st. i nekoliko dana prije toga. U 15. i 16. stoljeću poklade su svedene na tri «luda dana» prije Pepelnice. Od 19. stoljeća pokladno vrijeme obuhvaća period od Bogojavljenja (6. siječnja) do Pepelnice kad se prije korizmenog posta odaje užiticima i zabavi» (*Opći religijski leksikon: A-Ž-Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002.*, str. 725). Vrhunac pokladnih običaja je karneval (*lat. carne vale*: zbogom meso, crkveni *lat. dominica ante carnes tollendas*: nedjelja prije suzdržavanja od mesa), nedjelja prije Pepelnice, izvorno dan uoči preduskrasnog suzdržavanja od mesa, od 19. stoljeća vrijeme od Bogojavljenja do Pepelnice. «Karnevalski su običaji (ophodi, plesovi, presvlačenje) vjerojatno nastali pod utjecajem kasnoantičkih rimskih svečanosti (saturnalija, luperkalija) održavanih za siječanjskih kalenda. Prvi put su takvi običaji zabilježeni 1142. godine; a od 15. st. imaju obilježja svečanosti» (vidi: *Opći religijski leksikon...* str. 428.).

«Davor».²⁴ U Spomenici²⁵ se posebno apostrofiraju kao uspjele zabave organizirane: 1924. («**Sjajna reduta**»; **Na Dalekom istoku** – svečanost u hramu božice KAO-LIU); 1926. (ples «**Đavolica**»); 1927. («**Ples cigara**»); 1928. («**Ples leptirića u carstvu cvijeća**»); 1930. («**Rococco ples**» po ideji Ivane Brlić–Mažuranić!); 1932. (španjolski ples «**Carmen**») i napokon 1933. godine (tzv. «**Kopfreduta**» uz biranje najljepšeg nakita za glavu).

Ljetne zabave

Povremeno su organizirane ljetne zabave, tzv. «vašari» na kojima se u «budama» prodavao sladoled, pivo, vino, mesnati zakusci, kolači i ostalo u «sjenama naše drage Klasije, ili drugi put u nezaboravnom njenom kutiću 'Cviićevom vrtu', onda opet na negdašnjem posjedu pok. Maraca, u Jankomiru, ubavoj šumici uz kolodvor, a uvijek sa raznolikim zanimljivim programom».²⁶ 1907. i 1914. godine održan je u Jankomiru «Cvjetni korzo», a 1909. pokladni. Više puta je na Jelačićevom trgu organizirana javna tombola.

Krajem dvadesetih godina HDGD je već krajem proljeća odnosno u rano lje to težilo davati i dječje zabave. Upamtljive su osobito dvije priredbe u kojima su sudjelovale isključivo djevojčice. Prva je izvedena 25. lipnja 1929. godine. Bila je to «Mala sirotica» Mladena Širole koja je bila oduševljeno prihvaćena od brodske publike. Štoviše! Razmišljalo se da se ova predstava ponudi i za izvedbu na beogradskoj pozornici od čega se ipak odustalo jer je bilo previše riskantno povesti 85 djevojčica na «toliki put, a djeca su to bila ispod 10 godina».²⁷

25. lipnja 1931. god. izveden je na dječjoj zabavi igrokaz u tri čina «Pobuna lutaka» koji je također svojom izvedbom potvrdio darovitost brodskih djevojčica kao i kompetentnost njihovih poučavatelja.

²⁴ Hrvatsko pjevačko društvo „Davor“ je prvo građansko društvo u Brodu na Savi, osnovano je 1871. godine, a cilj mu je bio pod geslom „Bud' mo pjesmom rodu svome svijest!“ pjevanjem hrvatskih pjesama širiti narodnu glazbu. Ishodište njegovog djelovanja su bile političke i kulturne tekovine Ilirskog preporoda, pa su budnice i davorije bile česte u Davorovim nastupima. U svom kontinuiranom 77. godišnjem djelovanju (1871.-1948.) „Davor“ je dao znatan obol svekolikom društvenom i kulturnom životu Broda (priređivao je godišnje 2-3 koncerta, organizirao tradicionalne zabave – pokladne, katarinske, silvestarske, Ivanjske večeri na Savi, nastupao na crkvenim blagdanima, sudjelovao u mnogim dobrotvornim akcijama, priredbama i raznim svečanostima...

Arhivsko građivo „Davora“ je pohranjeno u Državnom arhivu u Slav. Brodu: HR-DASB-328; .P.D.,„DAVOR“-Slavonski Brod (1871.-1948.); knj. 3, kut 4., a neke dokumente susrećemo i u fondu: Gradsko poglavarstvo Brod na Savi/Slavonski Brod, 1881.-1945. O njegovom radu pisalo je i brodsko novinstvo...

²⁵ *Spomenica...* str.104. - 105.

²⁶ *Spomenica...* str. 53.

²⁷ Isto str.106.

Čajanke

Jedan od načina okupljanja građanstva su bile i prigodne čajanke na kojima se uz čaj i nezaobilaznu tombolu plesalo, a ponekad su na njima organizirani i glazbeni programi. Održavale su se u «Žutoj Kući», «Centralu», «Tri Gavrana» i «Kasini».

1912. godine muzicirao je Trio Kaufman, Stano i Vadaš, 1920. na čajanki je gostovala članica Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba Marta Pospišil udana Griff, a 18. travnja 1931. godine na poziv Ivane Brlić - Mažuranić gostovala je na čajanki članica Beogradske opere Kornelija Ninković-Grozdano...

Nikolinjske zabave

Kao i mnoga ostala društva i Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo je posebno štvalo svetog Nikolu pripremajući u njegovu čast razne priredbe na koje su Brođani dolazili u velikom broju. Djeci su dijeljeni darovi, a nakon toga bi priredba išla dalje.²⁸ Dobar utržak s tih priredbi je služio za nabavu drva gradskoj sirotinji za Božić.

Tradicionalno su u predvečerje sv. Nikole priređivane čajanke s «Nikolinjskim sajmom» na kojem su Brođani, zahvaljujući marljivosti članica Društva mogli štošta kupiti. Slavljenje sv. Nikole se mijenja od 1926. godine. Otada se organiziraju prigodne predstave, a glumci su bile uglavnom učenice osnovne ženske škole, uz pomoć starijih gimnazijalaca od kojih bi netko «glumio» sv. Nikolu.

Ove programe su s učenicima uvježbavale godinama ravnateljica škole Gida Koprivčević (već smo napomenuli da je bila i višegodišnja predsjednica HDGD-a) i njezine kolegice Ana Šajgo i Mica Gotina. Kateheta Stjepan Lovrić (tada poznati klavirist) je komponirao prigodne melodije koje su svirale učiteljice Milka Kres i Olga Ulrich.

Ostale zabave i svečanosti i drugi načini stjecanja novčanih priloga

Društvo je proslavilo zajedno s ostalim brodskim društvima dan sv. Ćirila i Metoda 5. srpnja 1914., 1920. i 1921. godine,²⁹ ponekad i razne vjerske

²⁸ Uoči sv. Nikole 1922. god. u prostorijama «Centrala» održana zabava s vrlo uspješnim programom (istina po ovome članku bila je slabo posjećena) u kojoj je na osobit način realizirano «prikazivanje sv. Nikole sa njegovom pratnjom iz 'raja' i 'pakla'. Gospodin Grković je izvršno odglumio sv. Nikolu, anđela gospodin A. Šarić a krampuse gospoda: Devčić, Kisić i Križetić. Iako se ulaz nije plaćao ipak se «prodajom raznih darova za sv. Nikolu kano i prodajom jela i pića, koji posao su marne gospodje i gospodjice same obavljale, postignut je za Božić sirotinji lijep materijalni uspjeh» («Brodске novine», br. 49. od 9. XII. 1922.).

²⁹ U «Brodskim novinama» br. 27 od 9. VII. 1921. nepotpisani autor na «talasima integralnog jugoslavenstva» vrlo kritički piše o ovoj proslavi zamjerajući organizatorima da ni u Franjevačkoj crkvi a «niti pred crkvom nije odpevana posle hrvatske narodne himne ni srpska

blagdane kao npr. Florijanovo, Brašančevo..., ili obilježavalo neke značajne povijesne događaje³⁰ ... 1932. godine uvedena je u Kraljevini Jugoslaviji proslava «Majčinog dana» u svibnju koji je HDGD obilježavalo misom u župnoj crkvi, poslije mise sabiranjem novca na više mjesta u gradu koji je bio namijenjen siromašnim majkama,³¹ te priređivanjem prigodnih večernjih zabava.

Društvo je na poseban način obilježavalo i svoje prigodne godišnjice. Osobito je bilo svečano obilježavanje 40. godišnjice Društva 21. i 22. lipnja 1935. Većina programa odvijala se u dvorani «Kasina».³²

Nezaboravnim je ostalo i obilježavanje 45. godišnjice Društva. Predsjednica Društva gospođa Gida Koprivčević i Odbor su odlučili da je najbolji način obilježavanja te godišnjice uprizorenje komedije g-đe Sofije Hirtz-Maraković «Rudo».³³ Ova trosatna komedija u 4 čina je izvedena u novosagrađenoj brodskoj Sokolani u Klasijama, a u njezinom postavljanju na scenu sudjelovali su uz HDGD i članovi HPD «Davor» i Vatrogasnog društva. Doprinos ovom uprizorenju su dali i ravnatelj Gradskog muzeja Julije

ni slovenačka». Okomio se i na ing. Jozu Pilara, govornika poslije mise pred Franjevačkom crkvom, koji «nije ni jedan jedini put spomenuo Srba u svom govoru. Pa kako on zamišlja oslobađanje onoga dela našega naroda koji se još nalazi u tudjinskom ropstvu bez pomoći i sudjelovanja Srba?».

³⁰ Tako je npr. 29. listopada 1918. godine u crkvi Presvetog Trojstva održana Misa zahvalnica kojom je «proslavljena samostalnost Hrvatske» (Dan proglašenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba), odnosno konačno rušenje Austro-ugarske monarhije (*Kronika Franjevačkog samostana IV -1879.-1932.* str. 297).

³¹ 1932. godine Odbor HDGD odredio je da se tri dana posvete Majčinom danu: 11. svibnja bila je misa za majke u župnoj crkvi svetog Stjepana, potom, 12. svibnja (subota) organizirana je ljetna večernja zabava, a u nedjelju 13. svibnja bilo je javno sabiranje na žarama.

³² I *Spomenica* društva je objavljena prigodom te godišnjice!

³³ Sofija Hirtz – Maraković (Brod na Savi 1885. – Slavonski Brod 1977.). Nakon polaganja Svjedodžbe zrelosti 18. lipnja 1904. čime je „postala sposobnom za obnašanje službe privremene učiteljice na nižim pučkim školama u Hrvatskoj i Slavoniji“. 1906.-1909. Sofija je radila na Nižoj pučkoj djevojačkoj u Đakovu, 1909.-1917. u Velikim Bastajima a 1917.-1919. djelovala je na Nižoj pučkoj djevojačkoj školi u Daruvaru. U Daruvaru je Sofija postala članicom lokalne glumačke družine. Nakon I. svjetskog rata 1919. godine je premještena na Višu pučku školu u Crikvenici, a 1922. godine opet je premještena – ovaj put u vježbaonicu Ženske učiteljske škole u Zagrebu gdje je „kao činovnik 1. grupe II. kategorije umirovljena 1928.“. Od 1921. je supruga umirovljenog sveučilišnog profesora dr. Miroslava Hirtza (poznatog hrvatskog zoologa, pjesnika i putopisca...). Nakon što je ostala udovica 1944. vratila se u Slavonski Brod gdje je i živjela do kraja života (u radu „Zavičajnica Sofija Hirtz – Maraković (1885.-1977.) i njezina komedija ‘Rudo’« , *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja* 9 2004. str. 127.-141. Ivanka Bunčić daje životopis ove znamenite Brođanke zadržavajući se pri tome na pripremama za izvedbu i izvedbi ove komedije. Spominjući se 100. godišnjice i Zvonimir Toldi u članku: «Hrvatsko dobrotvorno društvo u Brodu na Savi MDCCCXCV – MCMXCV» («*Posavska hrvatska*» br. 16 (147) od 21. travnja 1995.) piše o uspješnoj izvedbi ove komedije pozivajući se na natpise u ondašnjem novinstvu: *Posavskoj Hrvatskoj, Novostima, Zagrebačkom listu, Jutarnjem listu, Hrvatskom listu, Večeri, Hrvatici ...*

Hoffman kao i Vasilj Antipov s kulisama. Radnja ove komedije se događa u u Brodu 1900.-1910., a ona je autohtona brodska priča o životu starih Brođana. Predsjednica HDGD-a g-đa Gida Koprivčević je autorici predala značku začasnog člana Društva i lovorov vijenac s hrvatskom trobojnicom. Društvo je organiziralo redovito božićna i uskršnja darivanja siromašnoj djeci, a uključivalo se i u niz dobrotvornih akcija u kojima su sudjelovala i druga humanitarna društva.³⁴

Pored svih ovih zabava članice Upravnog odbora su neumorno na sve moguće adrese upućivale zahtjeve za novčanim priložima, poglavito uoči božićnih obdarivanja. U Glavnoj blagajničkoj knjizi Društva (više o njoj vidi u bilješki br. 8) vidimo da su darovatelji, između ostalih, bili i:³⁵

- direktor ugljenokopa Stupnik, Kaufman	15.500 dinara;
- Tvornica Vagona	10.300 dinara više puta;
- Tvrtka Furst, Fuchs, Mahler	5.500 dinara više puta;
- Tvornica „Slavonija“	3.000 dinara više puta;
- Tvornica „Slaveks“	2.500 dinara više puta;
- Izraelitsko gosp. društvo	2.000 dinara
- Dionička pivovara	2.000 dinara više puta;
- direktor Ehrman	1.500 dinara više puta;
- Udruženje trgovaca	1.000 dinara više puta.

Direktori ovih tvornica su davali i svoje privatne priloge, a značajni donatori su bili i novčani zavodi: *I Hrvatska štedionica, Srpska kreditna banka, Jugobanka, Vjeresijska banka i Savez hrvatskih obrtnika* kao i pojedinci: biskup đakovačko-srijemski Antun Akšamović, Askija Merkadić – trgovački poduzetnik, Marija Brdarić, Mošo Merkadić – veleposjednik, dr. Henrik Duffek – gradski načelnik i liječnik, Coloman Benčević, Mato Tomljenović, Jelisava Najdenac, Šverer Marijana³⁶ itd. Znatna sredstva su prikupljena i novčanim darovima Društvu koje su pojedinci davali Društvu umjesto vijenaca za umrle.³⁷

Pojedini građani su Društvu poklanjali i dio svoje baštine kao npr:

³⁴ I o tome je redovito izvješćivalo brodsko novinstvo.

³⁵ *Spomenica...* str.117.

³⁶ Isto str.117.-118.

³⁷ Dinamiku ostvarivanja ovih sredstava možemo kontinuirano pratiti i u brodskom novinstvu sve do prestanka rada Društva, a djelomično i u *Spomenici...* str. 120.-121.

- 1908. Josip Herdi, posjednik	2153,53	krune;
- 1914. Josip Matijević, ljekarnik	300	kruna;
- 1914. g-đa Petronela Senko, udova pošt. direktora	260	kruna;
- 1922. Stjepan Benčević	1000	kruna;
- 1924. dr. Naco Brlić, odvjetnik	2000	dinara;
- 1928. g-đa Ana Fridrich, bivša predsjednica Društva	2000	dinara;
- 1934. g-đa Ivica Nežić, bivša predsjednica Društva	1000	dinara.

Ana Mateković (bivša odbornica) ostavila je Društvu kuću u Berislavićevoj ulici i gradilište u ulici Kralja Aleksandra, Ivan Sokić izabrao je Društvo svojim glavnim baštinikom koje je nakon prodaje Sokićeve kuće u Strossmayerovoj ulici dobilo 19.500 dinara.³⁸

IV. PROSTORI U KOJIMA SU ODRŽAVANI PROGRAMI HRVATSKOG DOBROTVORNOG GOSPOJINSKOG DRUŠTVA

Iako je Brod na prijelazu iz 19. u 20. st., pa sve do pred II. svjetski rat, imao velikih problema glede konkretnih prostora prikladnih za održavanje prigodnih kulturnih programa, Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo je uspijevalo, sukladno svojim očekivanjima, organizirati decentno svoje programe (zabave i razne druge predstave) u tada postojećim prostorima. To je ponajprije bilo u „Vatrogasnoj staji – domu“ na trgu Svetog Trojstva; potom u svratištu „Tri gavrana“ (prvi poznati vlasnik ovog svratišta je bio Eduard Lauk po kojem se ono i nazivalo svratište-hotel „Eduard“ pri kojemu je bila velika dvorana „u kojoj su, kao i u ‘Kasini’, ‘Žutoj kući’, ‘Centralu’, davana zabave, priredbe, čajanke, održavane skupštine i sastanci brodskih društava. Iza I. svjetskog rata ‘Eduard’ mijenja naziv u ‘Tri gavrana’“); dvorani „Kasine“ („na sredini Rassolgasse – današnja Mesićeva -, u južnom nizu kuća, iza neugledne fasade, bila je popularna ‘Kasina’, do ulice u prednjem dijelu zgrade točionica, a velika dvorana restauracije nadovezala se na nju“; hotelu „Central“ (povijest hotela počinje 1908. godine kada je „na početku Rassolgasse /Mesićeve ulice/ /sagrađeno/ moderno secesijsko zdanje, svratište – hotel ‘K janjetu’, koji je odmah zasjenio dva stara svratišta, ‘Žutu kuću’ i ‘Crvenu kuću’“. Za vrijeme I. svjetskog rata vlasnik ovoga hotela Stjepan Benčević je bio optužen za nikada dokazanu špijunažu u korist Srbije, a što je bilo uzrokom zatvaranja ovoga hotela i vjerojatno smrti g-dina Benčevića. Uoči I. svjetskog rata ovo svratište - hotel je preimenovano u hotel „Central“, koji, nakon što ga je preuzeo Aleksandar Menović, postao hotel „elitnog sastajališta broskog građanstva“ u kojem je 1921. otvoren i noćni

³⁸ Isto str. 122.-124.

bar uz prvorazredne varijetetske scene, dok je u kavani dnevno svirala glazba... 1922. godine vlasnikom kavane i restauracije „Centrala“ postaje Ferdo Hobisch...); hotelu „Jankomir“³⁹...

Trajno će svoje probleme Društvo riješiti gradnjom „Hrvatskog doma“ nakon što je brodska dobrotvorka Aurelija Kuss-Bogdanović darovala prigradom „hiljadugodišnjice hrvatskog kraljevstva“ 1925. godine Hrvatskom pjevačkom društvu „Davor“, Hrvatskom dobrotvornom gospojinskom društvu i Hrvatskoj čitaonici svoje nekretnine.⁴⁰ Gradnja je počela 9. rujna 1924., a već 14. ožujka 1925. Hrvatski dom je bio otvoren. 7. i 8. rujna održane su prigodne svečanosti posvete i svečanog otvorenja Hrvatskog doma kojima je nazočio i đakovačko – srijemski biskup Antun Akšamović.⁴¹

Neke programe Društvo je realiziralo i u „Sokolskom domu“ u građanstvu upamćenom kao Sokolana. Sokolski dom je sagrađen tridesetih godina 20. st. u Klasijama pored vojnih teniskih igrališta. Krajem II. svjetskog rata i ovu građevinu su „teatralno“ dali spaliti nositelji novouspostavljene komunističke vlasti, slično kao i zgradu „Prve hrvatske štedionice“ na Jelačićevom trgu (današnjem Trgu Ivane Brlić Mažuranić).

Prigodne programe Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo je održavalo i na otvorenim prostorima (Jelačićevom trgu, pred Franjevačkim samostanom na Trgu Svetog Trojstva, u Cvićevom vrtu, u Klasijama pred „Jankomirom“...).

V. PRESTANAK DJELOVANJA DRUŠTVA

Zadnji član Pravila HDGD je predviđao da « za slučaj, da bi se društvo zaključkom glavne skupštine raspalo, ili sa nepredvidiva slučaja prestalo bivstvovati, ima odbor, koji u taj čas funkcionira, imetak društva koristonosno uložiti, te isprave o tom gradskom poglavarstvu na pohranu uručiti, dok se novo, ‘samo pod naslovom i imenom’ društvo ne osnuje, kojemu se onda imovina kao vlasništvo ima predati. Ako se nebi za 5 (pet) godina to društvo osnovalo, pripada cio imetak siromašnoj blagajni grada Broda».⁴²

Predsjednica Društva gospođa Gida Koprivčević je u navedenoj Spomenici istakla da do primjene ovog paragrafa (članka) « još dugo i dugo

³⁹ Više o tome vidi u: Zvonimir TOLDI, *Brod na Savi – Dva zlatna doba*, Slavonki Brod, 1991., str. 54.-55., 160.-170.

⁴⁰ Darovni ugovor između Aurelije Kuss-Bogdanović i hrvatskih kulturnih društava je sklopljen je 14. veljače 1924. Hrvatskim kulturnim društvima su darovane nekretnine „upisane u gruntovnom ulošku broj 297. porezne općine Brod n.s., odnosno kuća sa svim nusprostorijama, dvorište i vrt u Mesićevoj ulici br.15, Procijenjena vrijednost narečenih nekretnina je iznosila 50 000 dinara – više o ovome vidi u: Mato ARTUKOVIĆ, *Hrvatski dom*, Slavonki Brod, 1995., str. 69.-74.

⁴¹ M. ARTUKOVIĆ, *Hrvatski dom*, 16.-33.

⁴² 48. članak Pravila.

neće doći, nego da će Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo tek od sada bujno cvjetati priraslo srcu dobrotvornih Brođana». ⁴³ Usprkos toj njezinoj nadi Društvo praktički prestaje postojati 1941. godine. ⁴⁴ Nije se u potpunosti realizirao 48. članak kojim je Gradskom poglavarstvu na pohranu trebalo dati dokumente i pečat Društva. Pečat Društva i nekoliko dokumenata ipak je sačuvano zahvaljujući «Hrvatskoj ženi» ⁴⁵ koja je na neki način, uz vlastiti identitet, baštinila i ponešto iz bogate prošlosti Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva.

Na temelju sačuvanih povijesnih izvora, možemo doista istaknuti da je Društvo za vrijeme svoga djelovanja „sine ira et studio“ više nego uspješno ostvarivalo svoje Pravilima zadane programe i zadatke. ⁴⁶ Uspješno se nosilo i sa svojim upornim i prkosnim apostrofiranjem pridjeva *hrvatskog* u svome nazivu od samog osnivanja pa sve do prestanka djelovanja. Možemo se složiti s govorom višegodišnje predsjednice Društva Gide Koprivčević na skupštini Društva 4. veljače 1940. godine u kojem je, između ostalog rekla: „da je Društvo do danas sačuvalo svoje slavno Hrvatsko ime unatoč svim poteškoćama. Nastojalo se, da nas se pretopi u novu smjesu. Kušalo se milom i silom, obećanjima i prijetnjama da nam se izbriše naše sveto hrvatsko ime, da nas nestane s lica zemlje, ali mi smo ostali pobjednici. Dapače za doba krutog režima 1935. izlazi Spomenica sa onda zabranjenim Hrvatskim grbom sa dvije hrvatske trobojnice, slikom našeg društvenog znaka. Radilo se taktično i spretno, te su neki graknuli i intrigrirali, ali Hrv. gospojinsko društvo je spašeno i radi dalje za svoje bijedne šticećenike. Primili smo dužnost od svojih pređa Hrvata, da ju predamo budućim generacijama – Hrvatima...“ ⁴⁷

Za poželjeti je da i neke ine udruge (društva), pa, usudim se reći, i političke stranke, ostaju ustrajni i danas i „in futuro“ u ostvarivanju svojih prvotnih (inicijalnih) ciljeva i zadataka na koje su se pozivale uoči svoga osnivanja, e da se ne bi ipak dogodilo nakon njihovih osnivanja ostvarenje dobro nam poznate *dictae et sententiae*: „Honores mutant mores“ jer bi to nedvojbeno bilo u koliziji s prvotnim obećanjima.

⁴³ Spomenica...str. 143.

⁴⁴ Zadnju informaciju o aktivnosti Društva nalazimo u najavi organiziranja pokladne zabave društva 1941. godine («*Posavska Hrvatska*», siječanj-veljača, od 8. veljače 1941.).

⁴⁵ «Hrvatska žena» je osnovana u Brodu 1922. godine, a napominjem da su između dva svjetska rata u Brodu djelovala i ženska društva: «Jugoslavenska žena», «Ženski pokret», «Židovsko dobrotvorno gospojinsko društvo» i «Srpsko gospojinsko društvo».

⁴⁶ Ono je od svoga utemeljenja pa do 1939. godine podijelilo gradskoj sirotinji oko 1.300 000 dinara (*Posavska Hrvatska br. 9.*, 10. lipnja 1939.).

⁴⁷ „Gospojinsko društvo u Brodu održalo je svoju skupštinu za g. 1939. ...“ („*Posavska Hrvatska*“, 17. veljače 1940.)

Fotografija iz Spomenice Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva u Slavanskom Brodu (Slavonski Brod, 1935).

Summary

CROATIAN PHILANTHROPIST LADIES' SOCIETY IN BROD NA SAVI, 1895-1941

On the basis of the Society's Memorial (*Spomenica društva*) published in 1935 and the contemporary press, the Society's Rule Book and some minor original artifacts from the Museum of Brodsko Posavlje or private legacy, the author of this paper gives an overview of the activities of the Croatian Philanthropist Ladies' Society (*Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo*) in Brod na Savi (now Slavonski Brod) from 1895 to 1941. Besides the presentation of its entire sphere of activities, focus is placed on its humanitarian action and on its impact on the social and cultural life of Brod and its citizens. On the basis of preserved historical records, we may stress that during its active work „sine ira et studio“ the Society very successfully implemented the programs and missions laid down in its Rules. It also successfully and proudly persisted in stressing the attribute *Croatian* in its title from its very inception all through its termination.

(Prijevod sažetka: *Gabrijela Buljan*)

Key words: social life, philanthropy, Brod na Savi (Slavonski Brod), women history, urban history.